

ABSTRAKTY

ČESKÝ GRANÁT HISTORIE, IDENTIFIKACE A ZPRACOVÁNÍ V KONTEXTU MUZEJNÍCH SBÍREK

ODDÍL I: TĚŽBA, ZPRACOVÁNÍ A IDENTIFIKACE ČESKÉHO GRANÁTU

SKUPINA GRANÁTU

Jan Soumar

Granáty se řadí mezi nesilikáty, tedy silikáty s izolovanými tetraedry. Obecný vzorec granátů je $^{(8)}X_2^{2+} {}^{(6)}Y_3^{3+} {}^{(4)}Z_3O_4$. Jde o minerály krystalizující především v kubické prostorové grupě Ia3d s typickými krystalovými tvary: dvanáctistěnným kosočtverečným, tedy rombododekaedrem, a čtyřiadvacetistěnným deltooidovým neboli tetragontrioktaedrem. Jedním z členů této skupiny je i pyrop, nazývaný též český granát, s chemickým vzorcem $Mg_3Al_2(SiO_4)_3$. U českých granátů je část hořčíku substituována železem a vápníkem, část hliníku potom chromem, který je právě pro český granát typický a dodává jeho vzhledu charakteristický „oheň“.

Klíčová slova: mineralogická nomenklatura / nesilikáty / skupina granátu / vzorec granátů / chemický vzorec pyropu

LOKALITY CHROMPYROPŮ VE SVĚTĚ A MOŽNOSTI JEJICH ROZLIŠENÍ

Jaroslav Hyrší, Albert Gilg, Radek Hanus

Český granát je spolu s vltavínem českým národním drahokamem a je běžný v historickém i moderním šperku. Protože ale větší na starých lokalitách je již vytěžených, jsou velké broušené kameny o velikosti nad 5 mm čím dál vzácnější a brusy nad 6 mm jsou raritní a velmi drahé. Jako centrální kameny se proto v moderním šperku používají kromě levných a barevně odlišných almandinů i podobně zbarvené červené granáty z jiných světových lokalit, které je nutné odlišit. Tím se zabývá tento článek, který prezentuje shodné výsledky dvou na sobě nezávislých studií.

Klíčová slova: světová naleziště granátu / parametry chrompyromů / Tanzanie / Arizona / Jakutsko / gemologická identifikace / optické spektrum inkluze

GEMOLOGICKÁ IDENTIFIKACE ČESKÉHO GRANÁTU (Cr-PYROPU) Z ČESKÝCH LOKALIT

Radek Hanus, Jaroslav Hyrší

České granáty se v rámci České republiky vyskytují ve třech od sebe izolovaných oblastech, které mají rozdílnou geologii a nesousedí spolu (České středohoří, oblast Podkrkonoší a Českého ráje a oblast širšího okolí Kolína. Za český granát (Cr-pyrop) můžeme v současnosti prohlásit studovaný kámen pouze v případě zjištění následujících parametrů. Kámen musí mít index lomu světla v rozsahu 1,748–1,755, také musí obsahovat Cr. Přítomnost chromu je nejjednodušší ověřit pomocí Ramanova spektrometru a pomocí UV-VIS-NIR spektrometru. A dále na základě přítomnosti charakteristických inkluzí pro jednotlivé lokality.

Klíčová slova: gemologická identifikace / České středohoří / Podkrkonoší / Český ráj / Kolínsko / parametry českého granátu inkluze / analýza

HISTORIE TĚŽBY A ZPRACOVÁNÍ ČESKÝCH GRANÁTŮ V ČECHÁCH

Jan Bubal

I když se „české granáty“ vyskytují v Čechách i na jiných místech, nejvýznamnějším střediskem jejich dobývání bylo vždy České středohoří. Na Kolínsku se totiž granáty těžily relativně krátkou dobu, a to jen na několika málo lokalitách. V Podkrkonoší se zase většinou jedná o lokální výskyty a rozsáhlejší těžba v okolí Hostinného je záležitostí až 90. let 20. století. Různé „archeologické nálezy“ svědčí o tom, že těžba granátů v oblasti Českého středohoří probíhala již od 11., nejpozději 15. století. První těžba v oblasti byla prováděna ručním vybíráním granátů z ornice, případně rýžováním, což byly málo efektivní způsoby získávání granátů. Mnohem efektivnější se ukázalo skrytí ornice a podorničí a následně těžba v polohách bohatých na pyrop až do hloubky několika metrů. Tento způsob těžby byl využíván jen v nejbohatších částech ložiska, kde vrstvy s pyropem vycházely až k povrchu. Pokročilejším způsobem těžby granátů bylo hloubení šachtic a podmolů, které mohly být až několik desítek metrů hluboké. Jednalo se o způsob s velmi vysokou výtěžností, avšak zároveň s nízkou bezpečností. Těžba z primárních hornin se ukázala jako neefektivní, a tak se od 60. let 20. století získávají granáty výhradně již jen lomovým způsobem. Původně byly granáty ke zpracování nošeny do Prahy, ale nejpozději na počátku 18. století se už brousily hlavně v Turnově. Od té doby, s výjimkou domácích a drobných brusičů v místech těžby, a především 200 let trvající tradice broušení a zpracovávání granátů ve Světlé nad Sázavou, která skončila znárodněním podniků v roce 1949, Turnov přetrvává jako nejvýznamnější centrum broušení a zpracování granátů až dodnes.

Klíčová slova: historie / těžba, zpracování / České středohoří / Kolín, Turnovsko / Světlá nad Sázavou

TĚŽBA A ZPRACOVÁNÍ ČESKÉHO GRANÁTU V SOUČASNOSTI

Pavel Tvrník, Jiří Boudný

Kapitola se zabývá současností těžby českých granátů v Českém středohoří a Podkrkonoší. Současný způsob lomového dobývání (blokové těžby) navazuje na způsoby historické, méně výkonné a zpravidla méně bezpečné. Lomové dobývání českých granátů probíhá ve dvou oblastech. Od 60. let 20. století až do současnosti v okolí Podsedic a od 90. let (s delší přestávkou) v Podkrkonoší. Lomový způsob těžby je v celku jednoduchý a především má několik výhod oproti všem předchozím způsobům. Po provedení skryvky ornice a podorničních vrstev může totiž začít těžba, při které se získá veškerá použitelná surovina českého granátu. Získaná frakce štěrku o velikosti 2–8 mm se koncentruje a následně se třídí ručně na prosvětleném stole, přičemž se kromě českých granátů získávají i další minerály (spinely, topazy, olivíny, ale i safíry a rubíny). Všechny surové drahokamy, získané těžbou, se zpracovávají v podnikových brusárnách a následně se používají pro výrobu šperků. Legální těžbě suroviny samozřejmě předchází posouzení vlivu na životní prostředí (EIA) a náročný legislativní proces, jehož výsledkem je tzv. Plán otvirky a přípravy dobývání (POPD), jehož dodržování je v průběhu těžby kontrolováno příslušnými správními orgány. Firma dbá na stanovené postupy a dodržování POPD, ale zároveň se snaží o úspory energií a pohonných hmot, což vede ke snížení ekologického zatížení okolní krajiny. Zatímco budoucnost těžby v Podsedicích je ve stávajícím dobývacím prostoru dlouhodobě zajištěna, v dobývacím prostoru Dolní Olešnice bude těžba probíhat pouze několik let. Těžba v dalších lokalitách je do budoucna nepravděpodobná.

Klíčová slova: těžba / zpracování / České středohoří / Podkrkonoší / lomový způsob těžby / životní prostředí

PYROPOVÉ ROZSYPY ČESKÉHO STŘEDOHOŘÍ A JEJICH MINERALOGICKÝ OBSAH

Zdeněk Dvořák, Jiří Svejkský

Kapitola je zaměřena na vývoj poznání pyropových rozsypů v Českém středohoří. Charakterizovány jsou zdrojové oblasti pro kvartérní rozsypy. Dále je nastíněn vývoj poznání minerálů obsažených v pyroponosných vrstvách. Následuje popis jednotlivých významných minerálů.

Klíčová slova: České středohoří / pyrop / pyroponosné rozsypy / diatréma

VÝSKYTY ČESKÝCH GRANÁTŮ NA KOLÍNSKU

Radek Hanus, Pavel Hladký

Výskyty granátů na Kolínsku jsou dnes již z hlediska průmyslové těžby neperspektivní. Z kolínských granátů je jen velmi malá část využitelná pro klenotnické účely. Ve starých špercích se nachází jenom zanedbatelné množství českých granátů, které mají svůj původ na Kolínsku.

Klíčová slova: Kolínsko / pyrop / naleziště českého granátu / gemologická identifikace / těžba a zpracování granátu

VÝSKYTY ČESKÝCH GRANÁTŮ V PODKRKONOŠÍ

Radek Hanus, Pavel Hladký

Ložiska českých granátů v Podkrkonoší, specifika jejich výskytu oproti výskytům granátů v Českém středohoří, jejich těžba a možnosti odlišení granátů získaných v Podkrkonoší od českých granátů z jiných výskytů v České republice.

Klíčová slova: Podkrkonoší / pyrop / naleziště českého granátu / gemologická identifikace / těžba a zpracování granátu

MOŽNOSTI IDENTIFIKACE ČESKÉHO GRANÁTU S VYUŽITÍM METOD ELEKTRONOVÉ MIKROANALÝZY (SEM-EDX/WDX)

Patricie Halodová

Skenovací elektronová mikroskopie s mikroanalytickým systémem (EDS/WDS) je rychlým a vhodným nástrojem pro určení chemického složení minerálů. Minerály ze skupiny granátu lze identifikovat na základě jejich charakteristických EDS spekter. Analýzy granátů z různých lokalit a porovnání získaného chemického složení ukázaly, že elektronová mikroanalýza může pomoci odhalit imitace českého granátu. Na základě přítomnosti odlišného zastoupení hlavních prvků nebo přítomnosti charakteristických příměsí (zejména Cr_2O_3) lze určit typ granátu a případně jeho původ. Pokud mají ale granáty stejné chemické složení, nelze pomocí EDS spektrometrie jednoznačně určit jejich původ, tedy ani jednoznačně odlišit český granát od pyropu pocházejícího z jiné lokality.

Klíčová slova: český granát / identifikace / elektronová mikroanalýza / EDS spektra, charakteristická příměs chromu

ANALÝZA DRAHÝCH KAMENŮ A MINERÁLŮ POMOCÍ MOLEKULOVÉ SPEKTROSKOPIE

Karel Šec, František Kesner

Nejčastěji používané metody molekulové spektroskopie jsou infračervená a Ramanova spektroskopie. Tyto metody jsou komplementární, jejich výstupem je vždy spektrum daného vzorku. Spektrum lze využít k velmi rychlé kvalitativní a kvantitativní analýze zkoumaných látek i směsí, a to v pevném, kapalném i plynném skupenství. V kapitole je shrnuto několik hlavních praktických aplikací těchto metod analýzy látek v oblasti gemologie a geologie: Základní identifikace/analýza pravosti drahých kamenů, přírodní versus syntetický diamant, identifikace diamantů, analýza pravosti vltavínů, měření složení inkluzí (různých skupenství), pravost jantaru a analýza českých granátů. Obě techniky lze provozovat jako laboratorní, přenosné i ruční v terénu.

Klíčová slova: analýza / molekulová spektroskopie / gemologická identifikace / ověření pravosti drahých kamenů

MOŽNOSTI IDENTIFIKACE GRANÁTŮ RUČNÍM XRF SPEKTROMETREM

Michal Mazík

Granát jako zdobný prvek šperků, krojů nebo jako samostatný mineralogický předmět přírodovědných sbírek je cílem pozornosti v rámci zpracovávání i ochrany kulturního dědictví. Z tohoto důvodu také vyvstává potřeba jeho identifikace; nejen jeho přesného mineralogického určení (český granát), ale také pro účely jeho odlišení od skla nebo jiných drahých kamenů. Pro tyto možnosti se nabízí použití rychlé a kvalitativně spolehlivé spektrální metody rentgenové fluorescence (XRF). Pro možnosti identifikace a rozlišení granátů byl použit ruční XRF spektrometr Innov-X Delta 1. Pro experimentální měření byly použity granáty zapůjčené od Mgr. Radka Hanuse, Ph.D. a předměty poskytnuté z Moravského zemského muzea.

Klíčová slova: XRF spektrometrie / analýza / identifikace českého granátu

PRÍRODNÉ A SYNTETICKÉ NÁHRADY ČESKÝCH GRANÁTOV

Ján Štubňa

Zo začiatku boli kamene červenej farby označované ako karbunkuly. Od 14. storočia sa české granáty odlišujú od iných druhov karbunkulov. V príspevku prezentujeme najbežnejšie náhrady českých granátov. Vhodnou metódou na identifikáciu je optická mikroskopia. Sledovaním vonkajších a vnútorných charakteristík, je možné veľmi presne rozlíšiť prírodné a syntetické náhrady českých granátov. Pomocou inklúzií je možné určiť aj pôvod českého granátu. Na rozlíšenie sú vhodné aj ďalšie gemologické metódy ako je zisťovanie indexu lomu a hustoty, pričom medzi nimi existuje lineárna závislosť. Český granát má nízky index lomu a nízku objemovú hmotnosť. Na identifikáciu sú vhodné aj rôzne druhy spektroskopii ako je absorpčná spektroskopia

(UV-VIS-NIR), Ramanova spektroskopie a fluorescenční XRF spektroskopie, kterými je možné sledovat aj obsah chrómu, který je charakteristický pro český granát.

Klíčová slova: gemologická identifikace / syntetické drahé kameny / spektroskopie / náharažky českého granátu

PRÁVNÍ OCHRANA OZNAČENÍ PŮVODU A ZEMĚPISNÝCH OZNAČENÍ NA ČESKÉ, EVROPSKÉ A MEZINÁRODNÍ ÚROVNI SE ZVLÁŠTNÍM PŘÍHLÉDNUTÍM K OZNAČENÍ „ČESKÝ GRANÁT“ A „ČESKÝ GRANÁTOVÝ ŠPERK“

Tomáš Dobřichovský, Vojtěch Šmíd

Kapitola se věnuje institutu označení původu a institutu zeměpisného označení, jejich významu a úvodu do právní úpravy. Označení původu a zeměpisné označení představují způsob, jak označit zboží s určitými specifickými vlastnostmi, které jsou přičitatelné přírodním nebo lidským faktorům určitého území. Důležitým aspektem označení původu a zeměpisného označení jako práv na označení je intenzita vztahu k určitému území. V případě vyššího stupně intenzity vztahu spočívající v tom, že všechny fáze produkce zboží se odehrávají na určitém území, hovoříme o označení původu. V případě, že se pouze některá z fází produkce odehrává na určitém území nebo má zboží s územím určitou souvislost, jedná se o zeměpisné označení. Ochrana označení původu a zeměpisného označení může být založena buď na národní, evropské, nebo mezinárodní úrovni. Na národní úrovni se označení původu evidují v rejstříku označení původu a zeměpisných označení, který vede Úřad průmyslového vlastnictví. Do tohoto rejstříku je zapsáno i označení původu „český granát“ a „český granátový šperk“. Označení původu a zeměpisné označení může užívat každý, kdo splňuje podmínky označení, které je zapsáno v rejstříku. Zápisem do rejstříku je rovněž založena ochrana proti zneužívání označení. Nad plněním podmínek označení původu nebo zeměpisného označení vykonává státní dozor Česká obchodní inspekce spolu se Státní zemědělskou a potravinářskou inspekcí.

Klíčová slova: označení původu / zeměpisné označení / právní ochrana českého granátu / český granátový šperk

NAPODOBENINY ČESKÉHO GRANÁTU VE ZNALECKÉ PRAXI KRIMINALISTICKÉHO ÚSTAVU

Marek Kotrlý, Ivana Turková

V Kriminalistickém ústavu PČR (KU) jsou relativně často prováděny i analýzy uměleckých předmětů a šperků. Většina analýz prováděných v kriminalistice se zabývá určováním, popisem a komparacemi prakticky libovolných látek, které mají souvislost s kriminalisticky relevantní událostí. Centrální laboratoře jsou proto obvykle dobře vybavené. Z hlediska uměleckých předmětů nebo gemologických objektů proto není problém provést potřebné analýzy. Je využíváno řady přístrojů a technik, jako nejdůležitější lze uvést metody optické mikroskopie v procházejícím a odraženém světle a fluorescence, kvantitativní měření barev, elektronovou mikroskopii a mikroanalýzu, mikro rentgenfluorescenční analýzy (přímo v komoře elektronového mikroskopu), katodová luminescenci, Ramanovu spektroskopii (může být provedena opět přímo v komoře SEM) a další. Ve znalecké praxi KU v oblasti analýz českého granátu se lze setkat nejčastěji s napodobeninami, které využívají kubickou zirkonii (ZrO_2), granáty z jiných lokalit, které neodpovídají zápisu (definici) českého granátu a výjimečně i se skleněnými kompozicemi.

Klíčová slova: napodobenina / pravost českého granátu / analýza / kriminalistika

ODDÍL II – ČESKÝ GRANÁT V KONTEXTU MUZEJNÍCH SBÍREK A PÉČE O KULTURNÍ DĚDICTVÍ

PRÁCE S ČESKÝM GRANÁTEM V NÁRODNÍM MUZEU V PRAZE V KONTEXTU EVROPSKÉHO SBĚRATELSTVÍ

Dana Stehlíková

Kapitola shrnuje informace o dokladech českého granátu ve sbírkách Národního muzea. Surové a broušené pyropy jsou součástí mineralogických sbírek Přírodovědného muzea, artefakty s užitými českými granáty pak najdeme v rozmanitých fondech Historického muzea či Českého muzea hudby. Pozornost je věnována také ikonografickým dokladům, proměnám akvizičních strategií

v průběhu času a prezentaci českého granátu. Na část věnovanou muzejní dokumentaci navazuje nástin historického vývoje využívání českých granátů v užitém umění a uměleckém řemesle. K vybraným artefaktům je připojena informace o jejich cestě do muzejních sbírek nebo komentář objasňující konzervátorsko-restaurátorské postupy a přístupy k českému granátu uplatňované v naší nejvýznamnější sbírkotvorné instituci.

Klíčová slova: Národní muzeum / český granát v muzejních sbírkách / mineralogické sbírky / sbírky užitého umění / sbírky uměleckého řemesla / restaurování

ČESKÝ GRANÁT VE SBÍRKÁCH UMĚLECKOPRŮMYSLOVÉHO MUSEA V PRAZE

Světлана Spiwoková

Ve sbírkách Uměleckoprůmyslového musea se nachází celá řada zajímavých předmětů s českými granáty. Především šperky 19. století jsou stálou motivací ke zkoumání. V roce 1984 uspořádalo UPM výstavu „Český granát“. Kurátorkou i autorkou katalogu byla paní Věra Vokáčová. Z jejích zkušeností dosud čerpá řada badatelů. Český granát má jedinečnou barvu a bezmála symbolickou hodnotu, šperky jím osázené mají několik zvláštních vlastností. Nebývají z drahých kovů, tudíž nejsou puncovány. Řada firem opakovala své úspěšné vzory i desetiletí. V následující kapitole shrnujeme poznatky o sbírce v kontextu konzervátorské a restaurátorské péče o ni, zvláštní pozornost je věnována historickým technikám a postupům práce s drahými kameny. Znalost specifických technik může napomoci s určením období vzniku. Použitou metodou pro zpracování kapitoly bylo porovnávání historických předmětů. Pro názornost bylo užito i fragmentů (ze soukromé sbírky) a nedokončených prací, které léta slouží jako učební pomůcka. Výsledkem dokumentace a srovnávání je popis technik, jejich časové zařazení, jejich úskalí i zvláštní hovorové názvy.

Klíčová slova: Uměleckoprůmyslové museum v Praze / sbírky užitého umění / sbírky uměleckého řemesla / konzervování a restaurování / šperkařské techniky

KOLEKCE ŠPERKŮ S ČESKÝM GRANÁTEM Z FONDŮ MORAVSKÉ GALERIE V BRNĚ A JEJÍ RESTAUROVÁNÍ

Alena Krkošková, Monika Zemanová

Český granát jako mineralogický symbol Čech je zastoupen ve fondu Moravské galerie v Brně v podsбірce šperku, která je součástí sbírky drahých a obecných kovů a varií. Kolekce asi 130 kusů šperků s českým granátem zahrnuje zejména měšťanské šperky z období po polovině 19. století, vyrobené na Turnovsku, v Praze a ve Vídni. S výhledem na plánované umístění granátového šperku ve stálé expozici byla konzervována a restaurována téměř celá kolekce včetně několika granátových šperků ze současnosti. Fotodokumentace naznačuje stav artefaktů po konzervaci a představuje typické druhy měšťanského šperku, který byl v 19. století masově rozšířeným fenoménem a podle uměleckého ztvárnění a nákladnosti i symbolem společenské prestiže.

Klíčová slova: Moravská galerie v Brně / sbírky šperku / měšťanský šperk / konzervování a restaurování granátových šperků

ČESKÝ GRANÁT A JEHO IMITACE V LIDOVÉ KULTUŘE

Alena Křížová

V lidovém prostředí byl kladen velký důraz na magii a symboliku materiálů, věcí a barev. Červená barva byla symbolem života, krve a lásky, a proto také minerály této barvy přebíraly její ochrannou funkci. Významnou roli hrály v ochraně dětí, které nosily náhrdelník nebo náramek jako prostředek proti zlým silám a nemocem. Užití českého granátu ve šperku je doloženo od středověku v městském prostředí. O poměrech na venkově máme poznatky až z 18. a 19. století. Písemné a obrazové prameny vypovídají o nošení granátových náhrdelníků a růženců na celém území českých zemí. Rudý kámen nebo jeho imitace ze skelné kompozice se zasazoval do prstenů, do spon na zapínání ženských košilek (Chodsko, Chebsko, Broumovsko, Těšínsko) a do jehlic do vlasů (východní Čechy). Nejvíce se pyropy uplatnily jako součást výzdoby řetízkových náhrdelníků s mincemi, které byly vloženy do filigránových rámců ozdobených kameny (západní Čechy s německým obyvatelstvem a Těšínsko). Ve středních a východních Čechách doplňovaly české granáty nebo jejich imitace ženské textilní čepce vyšíváné zlatými a stříbrnými nitěmi. V první polovině 19. století se natočil rozšířila sériová výroba šperků s českými granáty, že se stávaly dostupnější i pro nižší sociální vrstvy a zachovaly si oblibu až do 20. století.

Klíčová slova: lidová kultura / symbolika českého granátu / imitace českého granátu / ikonografické prameny / sériová výroba

ČESKÉ GRANÁTY A JEJICH SKELNÉ IMITACE VE SBÍRKÁCH SEVEROČESKÉHO MUZEA V LIBERCI

Kateřina Nora Nováková

Sbírkový Severočeského muzea v Liberci obsahují několik desítek předmětů, v nichž se vyskytují české granáty nebo jejich skelné imitace. Jedná se převážně o šperky, drobné stříbrnické předměty měšťanského typu a liturgické předměty, kdy nejstarší z nich pocházejí z období 18. století. České granáty jsou v nich zasazeny jako jednotlivé kameny. Často je najdeme v kombinaci s kameny jiných barev nebo perlami. Většina dalších šperků s českými granáty a jejich imitacemi pochází z 2. poloviny 19. století a jedná se o šperky ve stylu neorenesance a neobaroka, v nichž jsou kameny většinou zasazeny zrnkovou technikou. Ve sbírce je také hojně zastoupen lidový šperk různých typů, dále krojové čepce nebo obraz Poslední večeře Páně a relikviář sv. Apolináře. České granáty se dále ve sbírce uplatňují i ve výtvarně zajímavých secesních špercích a v několika kusech šperků z 30. až 40. let 20. století a také ve studentském designu z počátku 21. století.

Klíčová slova: Severočeské muzeum v Liberci / měšťanský šperk / liturgický šperk a předměty / lidový šperk / imitace českého granátu / současný šperk a design

ČESKÝ GRANÁT A JEHO NAPODOBENINY VE SBÍRCE ETNOGRAFICKÉHO ÚSTAVU MORAVSKÉHO ZEMSKÉHO MUZEA

Markéta Tobolová

Fond textilu Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně čítá přes 58 000 kusů sbírkových předmětů. Obsahuje především doklady tradičního lidového oděvu moravské provenience, ale v menší míře reflektuje i dobovou slohovou módu z městského prostředí, stejně jako interiérové textilie, oděvní doplňky jako pokrývky hlavy, tašky, obuv, deštníky a v menší míře také šperky a bižuterii. Granáty či jejich napodobeniny nalézáme v největším množství na čepcích z území Čech, které nosily vdané ženy ve městech, ale i majetnější venkovské vrstvy obyvatel, a to přibližně do poloviny 19. století. Sbírka obsahuje dva selské šperky se vsazenými českými granáty z oblasti Chebska. Šperk ve formě náhrdelníku se skládá z několika řad pamětních mincí zavěšených na řetízcích. Ženy jej nosily ke svátečnímu oděvu ještě na konci 19. století. Granátová výzdoba se dochovala také na jehlici do vlasů a náramku. Zajímavostí je šněrovačka z Čech, z okolí Mladé Boleslavi, která reprezentuje ženský tradiční lidový oděv z 1. poloviny 19. století. Na zadním díle je umístěn háček s napodobeninou granátu, který sloužil k uchycení sukní. V průběhu konce 19. století zaplnily trh napodobeniny českých granátů, které se nosily jak na čepcích, tak na krku ve formě několikařadé šňůry. K většině uvedených sbírkových předmětů však chybí podrobnější pasportizační údaje o původních majitelích, určení přesnější lokality či alespoň přibližná datace. Problematické je i určení pravosti granátů české provenience.

Klíčová slova: Moravské zemské muzeum / lidová kultura / tradiční lidový oděv / oděvní doplňky / selský šperk / imitace českého granátu

PODOBY ŠPERKOV S ČESKÝM GRANÁTEM V ZBIERKE SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA – HISTORICKÉHO MÚZEA

Andrea Milanová

Najrozsiahljšiu časť fondu šperkov Slovenského národného múzea – Historického múzea predstavuje zbierka prevažne 19. storočia a začiatku 20. storočia napriek tomu, že 16. a 17. storočie považujeme za vrcholnú fázu šperkárstva na Slovensku. Absenciu týchto prác spôsobil na jednej strane zákaz kresťanských pohrebných zvyklostí ukladať do hrobu dary. Iným faktorom bola skutočnosť, že sa šperky v pozostalostiach odkazovali kostolom za účelom ich použitia na výrobu liturgických predmetov. Ďalším bolo zhodnocovanie majetku v období vojen a chudoby a v neposlednom rade opotrebovanie šperkov a ich prerábanie na nové a módnejšie. Zbierku šperkov s českým granátom, ktorá je pomerne malého rozsahu, by sme mohli rozdeliť do dvoch skupín. Na šperky, ktoré boli vyrobené a zakúpené priamo u zlatníkov v Čechách, alebo sa u nás predávali ako import a na tie, s ktorými pracovali a zasádzovali ich do šperkov zlatníci tvoriaci na Slovensku. Za české práce považujeme súpravu pozostávajúcu z prsteňa, brošne, náramku a náušnic v pôvodnom etui, náramok s perličkami, dve ihlice do kravaty, náhrdelník z lisovaného zlata a brošňu v tvare motýľa vyrobenú technikou osadzovania granátu do rámových konštrukcií nazývanou pavé, pri ktorej sa naplno rozvinie farba a jas drahého kameňa. Zlatník tvoriaci na Slovensku používa český granát rozdielne ako zlatník tvoriaci v Čechách. Zasádzuje a pracuje s ním ako s malým, veľmi pôsobivým ústredným drahým kameňom spoločne s perličkami či diamantovými šplitrami, čo dokumentuje oválny medailónik, strieborná brošňa v tvare listu a zlatý secesný prívesok v tvare štvorlístka.

Kľúčové slová: Slovenské národné múzeum – Historické múzeum / šperkárstvo na Slovensku / fond šperkov / český granát / tirolský granát / almandin

PREDMETY ZDOBENÉ GRANÁTI V ZBIERKACH MÚZEA MESTA BRATISLAVY**Zuzana Francová**

Kapitola prezentuje malý súbor predmetov zo zbierok Múzea mesta Bratislavy, ktoré sú zdobené českými granátmi. Okrem barokového cestovného príboru pre jednu osobu je zameraný prevažne na rôzne typy šperkov najmä z 19. storočia. Súbor múzejných šperkov s českými granátmi, resp. almandínmi môžeme rozdeliť do dvoch základných skupín. Prvú tvoria artefakty, kde sa tieto kamene rôznej veľkosti a počtu uplatňujú samostatne, v kovovej montáži. V niektorých prípadoch sú popri početných granátoch malých rozmerov použité aj väčšie almandíny vypuklého oválneho tvaru. Do druhej menšej skupiny môžeme zaradiť také šperky, do ktorých sú okrem granátov alebo almandínov osadené aj drahé kamene odlišného druhu a farebnosti, príp. sa granáty vyskytujú v kombinácii s úplne inými materiálmi (sklo, miniatúrna maľba na porceláne, morské alebo riečne perly, aragonit). Z typologického hľadiska sú v múzeu zastúpené: brošne, náramky, náušnice, náhrdelníky, privesky a prstene s korunkami. V prevažnej miere ide o jednotliviny (solitéry); v zbierkach sa nachádza len jedna súprava šperkov z českých granátov, tvorená prsteňom, brošničkou a náhrdelníkom s prívěskom. Väčšina artefaktov bola vyhotovená v priebehu druhej polovice, resp. tretej štvrtiny 19. storočia; iba niekoľko exemplárov pochádza z 20. storočia.

Kľúčové slová: Múzeum mesta Bratislavy /granát / almandín / šperky / príbory / múzejné zbierky

GRANÁTOVÝ ŠPERK JAKO INSPIRACE PRO JABLONECKOU BIŽUTERNÍ PRODUKCI**Kateřina Hrušková**

Kapitola sa venuje identifikácii a deskripcii souboru bižuterie, jehož podoba vychádza z forem klasického granátového šperku. Autorka sa zameriava na sbírkové predmety, ktoré sú súčasťou zbierky Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. Sledovaný soubor obsahuje predmety, u ktorých lze nájsť vizuálnu analógiu s granátovým šperkom nejen kvôli použitému granátovému sklovině, ale také díky snaze dosáhnout stejného designu. Autorka zároveň upozorňuje na problematiku různých jakostí u bižuterie, které oscilují mezi velmi levnou a luxusní produkcí. Jakost závisí jak na kvalitě materiálu, tak na kvalitě zpracování. Abychom našli paralely mezi standardní šperkařskou a bižuterní produkcí, užívá autorka příklady z literatury a produktových katalogů družstva umělecké výroby Granát Turnov. Upozorňuje nicméně, že vhodným komparačním materiálem jsou i granátové šperky ve sbírce jabloneckého muzea. Jednotlivé paralely jsou prezentovány na vybraných předmětech z období 1830–1989. V období po roce 1948 si autorka všimá i předmětů prezentovaných a oceněných na mezinárodních veletrzích. Z textu vyplývá, že navzdory svébytnosti jablonecké bižuterie zůstává šperkařská produkce jedním z možných inspiračních zdrojů. V případě granátového šperku se jedná o inspiraci obecně oblíbeným a nadčasovým šperkem. Granátový šperk měl bezpochyby vliv na podobu zde prezentovaných bižuterních výrobků. Ty se nicméně nestaly pouhou imitací, ale dokázaly využít technologické možnosti bižuterie, které jsou šperku odepřeny.

Klíčová slova: Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou / bižuterie / granát / sklo / skleněný kámen / skleněná perla / broušení / Jablonec nad Nisou / bižuterní průmysl / granátová sklovina

ČESKÝ GRANÁT V SOUČASNÉM ŠPERKU NA PŘÍKLADU GRANÁTOVÝCH ŠPERKŮ Z MEZINÁRODNÍCH SYMPOZIÍ V TURNOVĚ
Miroslav Cogan

Český granát, pyrop, je jevem střeoevropské kultury po staletí; v 19. a 20. století byl přijat a nošen jako český vlastenecký symbol. Z technologického hlediska je velmi specifický, což je také příčinou relativně omezeného rozsahu a vývoje charakteristických způsobů výroby granátových šperků. Vedle velmi přitažlivého ohnivě červeného zbarvení a lesku je klenotníky vyhledávan i pro svoji duchovní dimenzi. Muzeum Českého ráje v Turnově spravuje více než 630 kusů granátových šperků, z nichž asi třetinu tvoří díla účastníků mezinárodních sympozií šperku, která se konají v Turnově od roku 1984. V muzejní sbírce nalzáme různé způsoby, jakými čeští i zahraniční umělci ke granátovému dědictví přistupují. Přestože není jejich povinností s granátem na sympoziích pracovat, mnoho z nich se rozhodne tuto mimořádnou příležitost využít. Zejména když mají možnost vzácný minerál vyzvednout vlastní rukou přímo na nalezišti nebo když sledují, jak je kámen broušen, leštěn a zasazován do šperků v některých komerčních klenotnických firmách. Část umělců se pokouší zužitkovat granátovou barvu a půvab klasických řezů v nových návrzích, někdy s využitím prefabrikátů určených pro komerční zpracování, při současné reinterpretaci tradic granátového šperku (Bettina Speckner, Jivan Asfalck). Další možností je propojení stříbrných segmentů s konvenčně natavenými granáty s novými nebo netradičními materiály. Jiní umělci upřednostňují použití surových granátů, neopracovaných a neleštěných, protože je sami našli a sesbírali. Takto se granáty stávají dokladem určité situace, informací o zkušenosti krajiny a zprávou o šťastném dobrodružství hledání. Speciální

vlastnost pyropu – odolnost vůči vysokým teplotám – nabízí další umělecké využití kamenů při odlévání stříbra nebo zatavení do skla. Zajímavou reflexi „národnosti“ českých granátů můžeme sledovat ve špercích, v nichž Yutaca Minegishi nebo Takayoshi Terajima spojili domácí kulturu s japonskou řemeslnou tradicí. Někteří hostující umělci reagovali na emocionální pozadí českého granátu opačným, provokativním způsobem. Skryli kameny ve svých dílech, ignorující stovky let zlatnické snahy využívat jejich optické vlastnosti (Christophe Burger, Vratislav Novák). Ruudt Peters nebo Fabrizio Tridenti je transformovali do „nového“ nerostu nebo materiálu a Matej Bezúch prezentuje granátové šperky na virtuální úrovni pomocí moderních počítačových technologií.

Klíčová slova: Muzeum Českého ráje v Turnově / Mezinárodní sympozium šperku Turnov / granátový šperk / současný šperk

ŠPERK ULRIKY BARONKY VON LEVETZOW

Radek Hanus, Pavel Hladký

Šperky Ulriky baronky von Levetzow patří mezi jedny z nejvýznamnějších šperků s českým granátem. Jedná se o velmi vzácný soubor mimořádně velkých českých granátů. V roce 2018 proběhla detailní historicko-materiálová analýza celé soupravy spojená navíc s jejím restaurováním. Pomocí rentgenofluorescenční analýzy byly potvrzeny vysoké ryzosti zlata celého šperku, podařilo se odhalit, že párové náramky i přesto, že jsou vizuálně prakticky identické, velmi pravděpodobně nevznikly ve stejné době. Dále byly studovány kameny šperku, které byly identifikovány jako české granáty pocházející z Českého středohoří.

Klíčová slova: Oblastní muzeum Most / Ulrika von Levetzow / souprava šperků s českým granátem /gemologická identifikace / analýzy / konzervace a restaurování